

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1990

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1160

Kitap Adı : Erzincanlı Terzi Baba ve Tasavvuf Anlayışı

Book Title : Erzincanlı Terzi Baba and His Sufi Thought

ISBN : 9786258910162

DOI : doi.org/10.70458/fcr.978-625-8910-16-2

Yazar | Author: Vahdettin Çifçi | orcid.org/0009-0009-4469-8408

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 160 (xviii+142)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRHX - Tasavvuf ve İslami mistisizm | Sufism & Islamic mysticism

BISAC: REL090000 - Din / İslam / Sufi | Religion / Islam / Sufi

THEMA: QRPB4 - İslami gruplar: Sufiler | Islamic groups: Sufis

LC Classification: BP80.A-Z - İslam — Bireysel biyografi / mutasavvıf şahıslar |

İslam — Biography — Other individual, A-Z

DEWEY: 297.4 - Tasavvuf (Sufizm) | Sufism

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.525 - Maneviyat | Spirituality

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Araştırmaları | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Çifçi, Vahdettin. *Erzincanlı Terzi Baba ve Tasavvuf Anlayışı*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Erzincanlı Terzi Baba ve Tasavvuf Anlayışı

Vahdettin ÇİFÇİ

Ankara 2026

Yazar Hakkında

Vahdettin ÇİFÇİ

1978 yılında Solhan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Solhan'da tamamladıktan sonra lise eğitimini Bingöl Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde, lisans eğitimini ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı (2002).

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yaptı (2002-2008). Çeşitli okullarda müdür yardımcısı, müdür başyardımcısı ve müdürlük görevlerinde bulundu. Halen 15 Temmuz Şehitleri İmam Hatip Ortaokulunda okul müdürü olarak görevine devam etmektedir.

Lisansüstü çalışmalarını iki ayrı alanda sürdürmüştür. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi alanında *“Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin İsrail'in Filistin Halkına Yönelik Saldırıları İle İlgili Görüşleri Bingöl Merkez İHO Örneği”* adlı proje çalışmasıyla eğitim alanında yüksek lisansını tamamladı (2024).

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Ana Bilim Dalı'nda *“Erzincanlı Terzi Baba ve Miftâh-ı Kenz Eserindeki Tasavvufî Görüşleri”* adlı çalışmasıyla tasavvuf alanında ikinci yüksek lisansını tamamladı (2026).

Amasya Üniversitesinde sunumunu yaptığı *“Erzincanlı Terzi Baba'nın Kenzü'l-Miftah Eseri Bağlamında Allah'ın Sübûtî Sıfatları”* çalışması, Amasya Üniversitesi yayınlarından e-kitap bölümü olarak yayımlandı (2025). Aynı çalışma, “Sosyal Bilimler Araştırmaları 19” başlığı altında Sonçağ Yayınları tarafından kitap bölümü olarak neşredildi. Hâlihazırda tasavvuf alanında araştırmalarına devam etmekte olup elinizdeki eserin de yazarıdır. Evli ve üç çocuk babasıdır

About the Author

Vahdettin ÇİFÇİ

Was born in Solhan in 1978. After completing his primary and secondary education in Solhan, he graduated from Bingöl Anatolian Imam Hatip High School. He received his bachelor's degree from the Faculty of Theology at Ankara University in 2002.

Between 2002 and 2008, he worked as a Religious Culture and Ethics Teacher in schools affiliated with the Ministry of National Education. He subsequently held administrative positions as vice principal, deputy principal, and school principal in various schools. He currently serves as the principal of 15 Temmuz Şehitleri Imam Hatip Secondary School. He pursued graduate studies in two distinct fields. In 2024, he completed his master's degree in Curriculum and Instruction at the Institute of Social Sciences, Bingöl University. His thesis was entitled "*The Views of 8th Grade Secondary School Students on Israel's Attacks on the Palestinian People: The Case of Bingöl Central Imam Hatip Secondary School.*"

In 2026, he completed a second master's degree in the Department of Sufism, Basic Islamic Sciences, at the Institute of Social Sciences, Ankara Yıldırım Beyazıt University. His thesis was entitled "*The Sufi Views of Erzincanlı Terzi Baba in the Work Miftâh-ı Kenz.*"

His paper titled "*Allah's Attributes of Subsistence in the Context of Erzincanlı Terzi Baba's Work Kenzü'l-Miftah*", presented at Amasya University, was published as an e-book chapter by Amasya University Publications in 2025. The same study was also published as a book chapter in "Social Sciences Research 19" by Sonçağ Publications.

He currently continues his research in the field of Sufism and is the author of the present work. He is married and the father of three children.

Kitap Hakkında

Erzincanlı Terzi Baba ve Tasavvuf Anlayışı

Bu çalışma, 19. yüzyıl Erzincan tasavvuf geleneğinin önemli temsilcilerinden Erzincanlı Terzi Baba'nın tasavvufi düşüncesini ve Nakşibendi-Hâlidî geleneği içerisindeki konumunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel kaynağını Terzi Baba'nın Miftâh-ı Kenz adlı eseri oluşturmaktadır.

Giriş bölümünde Erzincan'ın 19. yüzyıldaki dini ve tasavvufi atmosferi tarihsel bağlamda ele alınmıştır. Birinci bölümde Terzi Baba'nın soyu, seyyidlik iddiası, aile yapısı, tasavvufi terbiyesi, tarikat silsilesi ve hali-felik faaliyetleri incelenmiş; hakkında rivayet edilen menkıbeler kritik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Ayrıca Miftâh-ı Kenz ve Sıfat-ı Sübûtiyye adlı eserleri tanıtılmıştır.

İkinci bölümde Terzi Baba'nın tasavvuf düşüncesi Miftâh-ı Kenz merkezli bir bütün olarak analiz edilmiştir. Hidayet, iman, ilim-marifet, ilm-i zahir ve batın, kalp ve fırsat gibi bilgi ve idrak kavramları; dua, zikir, râbîta, şeyh-mürîd münasebeti, tecelli ve kerâmet gibi seyr u sülûk kavramları; insân-ı kâmil, yakîn mertebeleri, şefaât ve namaz gibi gaye ve ahiret kavramları klasik tasavvuf ve Nakşibendî geleneği ekseninde değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde Terzi Baba'nın tasavvufi sisteminin temel dinamikleri özetlenmiş, Nakşibendî-Hâlidî yolundaki yeri ile dönemin tasavvuf düşüncesine katkısı ortaya konulmuştur. Bu çalışma, yerel bir şahsiyetin eseri üzerinden onun tasavvuf anlayışı tespit edilerek Osmanlı-İslam tasavvuf geleneğine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Terzi Baba; Tasavvuf; Nakşibendilik; Miftâh-ı Kenz; İnsân-ı Kâmil

About the Book

Erzincanlı Terzi Baba and His Sufi Thought

This study aims to examine the Sufi thought of Erzincanlı Terzi Baba, one of the prominent representatives of the 19th-century Erzincan Sufi tradition, and his position within the Naqshbandi-Khalidi order. The primary source of this research is Terzi Baba's work entitled *Miftah al-Kanz*.

In the introduction, the religious and Sufi atmosphere of 19th-century Erzincan is evaluated in light of its historical context. The first chapter analyzes Terzi Baba's lineage, his claim to sayyid status, family structure, Sufi training, *tariqa silsila*, and activities as a *khalifa*. The hagiographical narratives attributed to him are evaluated through a critical approach. In addition, his works *Miftah al-Kanz* and *Sifat al-Subutiyya* are introduced.

The second chapter presents a comprehensive analysis of Terzi Baba's Sufi thought, centered on *Miftah al-Kanz*. Concepts of knowledge and cognition such as guidance, faith, knowledge-*ma'rifa*, exoteric and esoteric knowledge, the heart, and spiritual discernment; concepts of spiritual wayfaring such as supplication, *dhikr*, *rabita*, the *shaykh-disciple* relationship, *tajalli*, and *karama*; and concepts related to the ultimate goal and the hereafter such as *al-insan al-kamil*, the levels of *yaqin*, intercession, and prayer are evaluated within the framework of classical Sufism and the Naqshbandi tradition.

In the conclusion, the fundamental dynamics of Terzi Baba's Sufi system are summarized, and his position within the Naqshbandi-Khalidi path, as well as his contribution to the Sufi thought of the period, are demonstrated. By identifying the Sufi understanding of a local figure through his work, this study seeks to contribute to the Ottoman-Islamic Sufi tradition.

Keywords: Terzi Baba; Sufism; Naqshbandiyya; *Miftah al-Kanz*; *al-insan al-kamil*

Yüzünü görmediğim,
duasını sırtımda taşıdığım aziz Validem.
Terzi Baba'nın fenasından damıttığım bu eseri,
cennetteki eteğine bırakıyorum.

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber'in (s.a.v) Cibril hadisinde İslâm'ın üç temel esasından biri olarak beyan ettiğı ihsan, "Allah'ı görüyormuş- çasına kulluk etmek" şuuru, tarih boyunca tasavvufun nazârî ve amelî çerçevesini belirlemiştir. Zira tasavvuf, ihsan ve irfanı elde ederek istikamet üzere yaşamak şeklinde tarif edildiğinde, insanın dar şahsî âleminden kâinata taalluk eden geniş daireye kadar hayatını tanzim eden kuşatıcı bir disipline dönüşmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın rızasını merkeze alan bu yaşama biçimi, İslâm medeniyetinde hem ferdî kemâlî hem de içtimai insicamı temin eden mutasavvıfların yetişmesine zemin hazırlamış; onların geride bıraktığı eserler de sonraki nesiller için birer manevî rehber hüviyetini kazanmıştır.

Bu geleneğin Osmanlı'nın son döneminde yetişen mümes- sillerinden biri de Terzi Baba'dır. Onun tasavvuf anlayışını yansıtan *Miftâh-ı Kenz* adlı eseri, bu bağlamda dikkat çekici bir numunedir. *Miftâhu'l-Kenz*, *Kenzü'l-Miftâh*, *Kenzü'l-Fütûh* ve *Hidâyetnâme* isimleriyle de istinsah edilen eser, esasen müellifin mensur kaleme aldığı *Kenzü'l-Fütûh*'un, halifesi Hâfız Mehmed Rüşdü tarafından manzum hâle getirilmiş şeklidir. Eserin bu çift katmanlı telif süreci, hem müellifin tasavvufî birikimini hem de halifesi vasıtasıyla silsile içerisinde nasıl neşvünemâ bulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Muhteva itibarıyla *Miftâh-ı Kenz*, merkezine tasavvufî meseleleri almakla birlikte, kelami konular ve kısmen de olsa genel ahlaki ilkelere değinilmiştir. Bu yönüyle eser, Terzi Baba'nın şariat-tasavvuf dengesini gözetken anlayışını aksettirmektedir.

Bu çalışmanın temel problemi, Terzi Baba'nın tasavvuf anlayışını, kendi metni üzerinden hareketle tespit etmektir. Zira hakkında yapılan çalışmalar daha çok menkıbevî yönüne odaklanmakta, nazârî çerçevesi ise dağınık malumat içinde kalmaktadır. Bu boşluğu doldurmak maksadıyla araştırmamızın ana kay-

nağı olarak Diyarbakır Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 1537 numarada kayıtlı Osmanlıca yazma nüshası ile H. 1328/M. 1908 tarihli matbu nüshası esas alınmıştır. Metin merkezli okumayı desteklemek için Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet devrinde Terzi Baba hakkında kaleme alınan çalışmalar, tarikat mecmuaları ve modern tasavvuf kaynakları taranmıştır. Böylece hem iç hem dış kaynaklarla mukayeseli bir değerlendirme imkânı aranmıştır.

Bu çalışmada yazma nüshada atıflar varak-sayfa / satır esasına göre gösterilmiş olup formatı 3a/1 şeklindedir. Yöntem olarak nitel araştırma metodu esas alınarak metin neşri ve muhteva analizi benimsenmiştir. Öncelikle iki nüsha karşılaştırılarak Terzi Baba'nın kullandığı tasavvufi istilahlar tespit edilmiş, ardından bu kavramlar klasik tasavvuf düşüncesi ve Nakşibendi geleneği bağlamında tahlil edilmiştir. Bu sayede müellifin özgün yorumları ile geleneğin ortak kabulleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma bir giriş, iki ana bölüm, sonuç ve eklerden müteşekkildir. Giriş bölümünde Terzi Baba'nın yaşadığı dönemin siyasî, içtimai ve tasavvufi panoraması çizilmiştir. Bu tarihî arka plan, onun fikirlerinin hangi şartlarda teşekkül ettiğini anlamak için önemlidir. Birinci bölümde Terzi Baba'nın hayatı, tahsili, sülûku, halifeleri, menkıbeleri, ailesi ve eserleri biyografik bir bütünlük içinde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise *Miftâh-ı Kenz*'deki anahtar kavramlar üzerinden tasavvuf anlayışı sistematik olarak irdelenmiştir. Sonuç kısmında ulaşılan bulgular özetlenmiş ve müellifin Osmanlı son dönemi tasavvuf düşüncesindeki yeri üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Netice itibarıyla bu çalışma, araştırmacının imkân ve kabiliyeti dâhilinde vücûda getirilmiştir. Hiç şüphesiz kemâl yalnızca Cenâb-ı Allah'a mahsustur. Beşer takatinin mahsûlü olan bu mütevazı gayrette görülmesi muhtemel noksan ve kusurların hoş görülmesini istirham ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ilmî birikimi ve rehberliğiyle bana ışık tutan kıymetli hocam Prof. Dr. Bülent Akot’a şükranlarımı sunarım.

Bu günlere gelmeme vesile olan, şahsiyetimin teşekkülünde en müstesna yere sahip, firasetiyle yolumu aydınlatan ve duasını her daim yanımda hissettiğim kıymetli babam Salih Çifçi’ye vefamı arz ederim. Teknik desteğini bizden esirgemeyen biraderim Arif Çifçi’ye, sabır ve fedakârlılıklarıyla bu yolda bana eşlik eden eşim ve kızlarıma da gönülden teşekkür ederim.

Son olarak bu eseri yayına hazırlayan Fecr Yayınları’na teşekkürlerimi arz eder, noksanlıklarımızdan dolayı Cenâb-ı Hak’tan af dilerim.

Vahdettin Çifçi
2026, Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1. Terzi Baba'nın Yaşadığı Döneme ve Bölgeye Genel Bakış	3
 BİRİNCİ BÖLÜM	
TERZİ BABA'NIN HAYATI ve ESERLERİ	7
1. Terzi Baba'nın Hayatı	7
1.1. Ailesi ve Çocukları	11
1.2. Tasavvufî Şahsiyeti	13
1.3. Tarikat Silsilesi	14
1.4. Terzi Baba'nın Halifeleri ve İrşad Faaliyetleri	25
1.4.1. Hacı Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi (ö. 1285/1868-69)	26
1.4.2. Mustafa Fehmî Efendi (ö. 1298/1880)	27
1.4.3. Leblebici Baba (ö. 1294/1877)	30
1.4.4. Abdülbaki Baba (ö. 1309/1894)	31
1.4.5. Abdüssamed Efendi (ö. 1309/1891)	33
1.4.6. Kâdî Şâkir Efendi (ö. 1312/1894)	35
1.5. Terzi Baba Hakkında Rivayet Edilen Menkıbeler	35
2. Terzi Baba'nın Eserleri	44
2.1. Kenzü'l-Miftâh/Miftâhu'l-Kenz/Kenzü'l-Fütûh/Hidayetname	44
2.1.1. Eserin Muhtevası, Mahiyeti ve Yazılış Amacı	44
2.1.2. Türkçe Çeviri Çalışmaları ile Matbu ve Yazma Nüshaları	47
2.1.3. Nüsha ve Baskıların Karşılaştırma Tabloları	57
3. Sıfat-ı Subûtiyye Risâlesi	60
 İKİNCİ BÖLÜM	
TERZİ BABA'NIN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ	63
2. Miftah-ı Kenz Eserindeki Tasavvufî Kavramlar	63
2.1. Hidayet	63
2.2. Mâsivâ	66
2.3. Fakr	68
2.4. Vatan	71
2.5. Firaset, Ricâl ve Kalp: Tasavvufî İdrakte Mütedahil Daireler	72

2.5.1. Firaset	73
2.5.2. Ricâl	75
2.5.3. Kalp	76
2.6. İman	78
2.7. İlim-Marifet	80
2.7.1. İlm-i Zâhir	82
2.7.2. İlm-i Bâtın	83
2.8. Havâtır	84
2.9. Dua	86
2.10. Zikir	88
2.11. Şeyh-Mürîd Münasebeti	91
2.12. Râbîta	93
2.13. Aşk ve Âşık	94
2.14. Tecellî	97
2.15. Kerâmet	99
2.16. Sâlikin Hâlleri	102
2.17. Kalbin Yokluğu	104
2.18. Letâif	106
2.19. İnsân-ı Kâmil	109
2.20. Yakîn, İlme'l-Yakîn, Ayne'l-Yakîn, Hakka'l-Yakîn	111
2.21. Havz-ı Kevser	113
2.22. Şefaat	115
2.23. Namaz	118
2.24. Nakşibendiyye	119
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	127
EKLER	135
EK-1: Terzi Baba, Kenzül-Fütûh, Diyarbakır Kütüphanesi, 1537 no.lu Yazma Nûsha	135
EK-2: Terzi Baba Türbesinin Fotoğrafı.	137
DİZİN	139

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhi's-selâm
akt.	: Aktaran
b.	: Bin/ibnu/bintu
b.y.	: Basım yeri yok
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
E	: Erişim tarihi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştırınız
mlf.	: Müellif
r.a.	: Radıyallahu anh
s. a. v.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
sad.	: Sadeleştiren
st.	: Satır
thk.	: Tahkik eden
TÜYEK	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
ts.	: Tarihsiz
ty.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: Varak
y.y.	: Yayıncı yok
yy.	: Yüzyıl